

Ба Шӯрои диссертатсионии 6D.КOA-003-и
назди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон
(734025, ш. Душанбе, к. Буни Ҳисорак,
шаҳраи донишҷӯён, бинои таълими 7)

ТАҚРИЗИ

муқарризи расмӣ - Исматов Хушрӯз Ҳасанович дотсенти кафедраи молия, бонк ва фаъолияти гумруки Филиали МД «Донишгоҳи байналмилалӣ сайёҳӣ ва соҳибкорӣ Тоҷикистон» дар вилояти Суғд (ш. Хучанд), ба диссертатсияи Файзуллозода Бахтовар Сайфулло дар мавзуи “Танзими давлатии рушди низоми андозбандии соҳибкорӣ хурду миёна”, барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯи ихтисоси 08.00.07 - Молия, муомилоти пулӣ ва қарз

Мутобиқати диссертатсия ба ихтисос ва самтҳои илм

Диссертатсия ба талаботи бандҳои зерини Шиносномаи ихтисосҳои КOA-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯи ихтисоси 08.00.07 – Молия, гардиши пул ва қарз мувофиқат мекунад: 2.4. Пешгӯӣ ва банақшагирии бучетию андозӣ дар иқтисоди бозорӣ; 2.5. Танзими андозии бахшҳои иқтисодӣ. 2.6. Назарияи бунёди системаи бучетию андозӣ. 2.9. Асосҳои назариявӣ, афзалиятҳои сиёсати андозӣ ва самтҳои асосии ислоҳоти низоми андозӣ. 2.16. Сиёсати бучетию андозии давлат дар иқтисоди бозорӣ. 2.20. Шаклдигаркунии низоми бучетию андозӣ дар марҳилаҳои гуногуни рушди иқтисодӣ: фишангҳо ва амсилаҳои мутобиқсозӣ. 2.22. Назорати давлатии ҳуқуқвайронкунии андозӣ. 2.27. Иқтидори андозии минтақа ва субъектҳои алоҳида. 3.14. Назария, методология ва методҳои заминавии андозбандии субъектҳои хоҷагидор. 3.15. Муносибгардонии портфели андозии субъектҳои хоҷагидор. 3.16. Мониторинги саҳми андозии субъектҳои хоҷагидор. 3.17. Таҳқиқоти вобастагии байни нарх ва андозбандӣ.

Мубрамияти мавзуи диссертатсия. Дар шароити иқтисодии бозорӣ ва рушди иқтисодии миллии низоми андоз яке аз воситаҳои муҳимтарини татбиқи сиёсати давлатии иқтисодӣ ба ҳисоб меравад. Алҳол рушди муносибатҳои иқтисодӣ равишҳои навро тақозо менамояд ва танзими давлатии рушди фаъолияти соҳибкорӣ, ки самти муҳими он танзими андозӣ маҳсуб меёбад, тақозо менамояд, ки андозҳо ба рушди иқтисоди миллии, молияи давлатӣ ва вусъатёбии иқтидори андоз нигаронида шаванд. Айни замон ҳолати ҳозираи иқтисодии миллии Тоҷикистон дар раванди трансформатсияи бозорӣ ба муносибатҳои бозорӣ тавассути низоми андозбандӣ таъсири самарабахш расонида наметавонад. Ғайр аз ин, ташаккул наёфтани муносибати маҷмӯӣ ба

интихоб, коркард ва татбиқи сиёсати фискалӣ, вақте ки монеаҳои иҷтимоию иқтисодии садди рушди иқтисодишаванда ва дар соҳаҳои мухталифи хоҷагии халқи минтақа ва умуман мамлакат ба тақвияти вазъиятҳои бӯхронӣ мусоидаткунанда ба назар гирифта намешуданд, ба мушоҳида мерасад.

Дар назари аввал чунин менамояд, ки дар амалияи иқтисодиёти миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон аҳамияти фискалии андозҳо бештар аст, вале низоми андоз дар бистсолаҳои охир дар раванди татбиқи ҳадафҳои стратегии мамлакат фаъолона истифода мегардад, ки бештар хислати ҳавасмандкунӣ дорад ва бояд ба рушди босуботи иқтисоди милли мусоидат намояд. Дар чунин шароит тақмили танзими андозии фаъолияти соҳибкории хурду миёна низ муҳим мегардад.

Дараҷаи навгонии натиҷаҳои дар диссертатсия бадастомада ва нуқтаҳои илмие, ки барои Ҷимоя пешниҳод шудаанд

Навгонии илмӣ таҳқиқот. Навгонии илмӣ таҳқиқот дар асосноккунии коркардҳои илмӣ-методии танзими давлатии рушди низоми андозбандии соҳибкории хурду миёна ва муайян кардани самтҳои тақмили механизмҳои танзими давлатии субъектҳои мазкур дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ифода меёбад.

Натиҷаҳои муҳимтарини тадқиқот, ки унсурҳои навоариҳои илмиро инъикос мекунанд, инҳоянд:

- дар асоси назария ва методологияи танзими давлатии низоми андоз, зимни истифодабарӣ аз дастовардҳои илмӣ олимони хориҷию ватанӣ маълум карда шуд, ки дар ҳолати ташаккулёбии нишондиҳандаҳои макроиқтисодӣ, дар самти танзими давлатии рушди низоми андозбандии соҳибкории хурду миёна дураномо ва чораҳои пешгирии зухуроти бӯхронӣ муҳим ба шумор меравад. Зимнан таҳияи муаллифии низоми андоз пешниҳод карда шудааст, ки дар ин асос, ҷалби сиёсати монетарӣ ва риояи қоидаҳои андозбандӣ хеле муҳим баромад карда, ба рушди фаъолияти соҳибкорӣ маҷмӯи шароит ва омилҳо таъсир мерасонанд. Бинобар ин, дар ин раванд ба эътибор гирифтани имкониятҳои беҳгардонии вазъи институтсионалӣ ва муфидгардонии хароҷотҳои маъмурикунонии андоз ба амал меояд;

- дар заминаи татбиқи чорабиниҳои муҳими ҳукумати дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон маълум шудааст, ки татбиқи онҳо ба ҳавасмандгардонии раванди соҳибкории хурду миёна ва таъмини устувории буҷет мусоидат менамояд. Бо ин роҳ, сиёсати ҷорӣ макроиқтисодӣ ва ислоҳоти сохторӣ ва институтсионалӣ имкониятҳоеро фароҳам меоранд, ки ниҳодҳои молиявӣ барои сафарбар намудани

захираҳо дар самти коркарди ашёи хоми ватанӣ ва усутвор гардонидани вазъи молиявии субъектҳои хоҷагидор ҳама тарафа ҳавасманд гардонидани шаванд. Собит намудем, ки бо бартараф намудани камомати касри буча ва васеъ намудани сармояи умумӣ субъектҳои хоҷагидор заминаи андозбандиро устувор гардонидани, барои танзим ва беҳтар кардани вазъи молиявии субъектҳои соҳибкорӣ таъсири мусбат мерасонанд;

- механизми институтсионалии танзими низоми андоз дар шароити бозор коркард ва пешниҳод карда шуд. Зеро дар ин замина фаъолияти субъектҳои иқтисодӣ метавонанд имконияти рушд пайдо намоянд. Баланд бардоштани дараҷаи муфидгардонии меёрҳо ва таъмини идоракунии давлатӣ имконияти ҳалли масъалаҳои баландбардории сатҳи даромадҳо ва некуаҳволии мардум ба амал меорад. Зимнан тавассути таҷдиди инфрасохторҳо ва тақвияти хизматрасониҳои иҷтимоии баландсифат дар маҳалҳо имкониятҳои рушд таъмин мегарданд. Аниқ карда шудааст, ки ташаккули фишангҳои ҳамгироии фискалии бахшҳои воқеӣ зарурати таҳияи методикаҳои муайян намудани меёрҳои андозиро дар бар мегиранд. Дар ин замина муфидгардонии гаронии андози субъектҳои иқтисодӣ ва такмили механизмҳои андоз оид ба ҳавасмандгардонии соҳибкории хурду миёна муайянкунанда баромад мекунанд;

- ба назар гирифтани татбиқи амалии ҳадафҳои стратегии кишвар вобаста ба арзёбӣ намудани ҷараёни такмили ояндавии танзими давлатии андози субъектҳои хоҷагидорӣ омили муайянкунанда мебошад. Аз ин лиҳоз, механизми такмили ояндавии танзими давлатии андоз барои таъмини рушди соҳибкории хурду миёна дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон коркард ва пешниҳод гардид. Дар робита ба рушди фаъолияти соҳибкории хурду миёна мавқеъгирӣ дар самти таъсири гаронии андоз ба фаъолияти субъектҳо аз тариқи истифодаи усулҳои эконометрикӣ имкониятҳои зиёд дорад. Бинобар ин, механизми танзими давлатии андози фаъолияти соҳибкории хурду миёна таҳия ва пешниҳод гардонидани шуд. Маълум карда шуд, ки гаронии андоз ба тариқи тафриқавӣ сатҳи идоракунии иқтисодиётро дар бар гирифта, нишондиҳандаи мазкур барои шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ, бояд ҳангоми муайян намудани манфиати тарафҳо дар сатҳи макро, мезо, микро ва наноиқтисодӣ ба эътибор гирифта шавад;

- таъмини такмили механизми танзими давлатии андоз ва вусъат бахшидани дастгирии минбаъдаи соҳибкории хурду миёна зарур арзёбӣ мегардад. Танзими давлатии андози фаъолияти субъектҳои хурду миёна, дар робита бо дастгирии давлатӣ барои тақвият додани бахшҳои воқеии

иқтисодӣ ва фаъолияти соҳибкорӣ, тибқи ба роҳ мондани кластери аграрию саноатӣ асоснок гардидаст. Муайян карда шудааст, ки такмили механизми иқтисодии устуворгардонии манбаи андоз дар раванди соҳибкорӣ аз иқтидори иқтисодӣ, шаклҳои навоарӣ, сохторӣ, сармоягузорӣ ва молиявӣ вобаста буда, бевосита таъбиқи усулҳои эконометрикиро тақозо менамояд. Бо ин роҳ мутобикгардонии соҳибкории хурду миёна ба тағйироти муҳити рушди устувори молиявии онҳо самаранок ба роҳ монда мешавад. Дар ин самт идоракунии равандҳои инноватсионӣ бо дарназардошти муқаррар намудани омилҳои таъсирбахш дар таъмини устувории молиявӣ ва васеъ кардани манбаи андоз таъмин мегардад;

- ташкили низоми муфидгардонии ҳаҷми бақияи қарзи андозҳо, пардохтҳо ва мунтазам амалӣ намудани истифодаи усулҳои эконометрикӣ дар ин раванд. Аниқ гардонидани шуд, ки мукамалгардонидани механизми иқтисодии устуворгардонии манбаи андози субъектҳои соҳибкории хурду миёна дар оянда ба амал меояд. Ҳамзамон, заминаи моддии афзоиши даромад аз ҳисоби диверсификатсияи истеҳсоли молу хизматрасониҳо ба амал омада, устувории иқтисодию молиявӣ ва васеъгардонии манбаи андозбандӣ дар самти танзими муносибатҳои андозбандӣ таъмин мегардад.

Тавсифи умумии кори диссертатсионӣ

Сохтори кори диссертатсионӣ, гузориши мақсаду вазифа, натиҷагирӣ ва алоқамандии мантиқии онҳоро, тасдиқ намуда аз он шаҳодат медиҳад, ки муаллиф масъалаҳои гузошташударо амиқ дарк намуда, ҷанбаҳои таҳлили васеи муаммоҳои рушд ва тақомули низоми назорати дохилӣ дар корхонаҳои кишоварзӣ, аз нуқтаи назари асосҳои назаривию методологӣ дар ин самт дида баромадааст.

Диссертатсия аз муқаддима, се боб, баррасии натиҷаҳо, хулоса ва рӯйхати адабиёт иборат мебошад. Ҳаҷми умумии қор 202 саҳифаи матни компютериеро ташкил дода, ки он аз расмҳо, ҷадвалҳо, рӯйхати адабиёт, ки дар ҳаҷми аз 167 номгӯй иборат аст.

Дар боби якуми диссертатсия – “Асосҳои назариявии танзими давлатии низоми андозбандии соҳибкории хурду миёна”, назарияи танзими давлатии сиёсати андоз ва хусусиятҳои он, субъектҳои соҳибкории хурду миёна ҳамчун объекти андозбандӣ ва истифодаи таҷрибаи танзими давлатии низоми андози кишварҳои хориҷӣ дар иқтисодиёти миллӣ баррасӣ гардидааст.

Зимни омӯзиши асосҳои назариявии танзими андозии ҷаҳлияти соҳибкорӣ, муҳаққиқ диққати махсусро ба ақидаю андешаҳои муҳаққиқонию ҷонибдорони мактабҳои гуногуни иқтисодӣ нигаронидааст, ки мазмуни таҳлилро мукамал ва асоснок менамояд.

Дар ин асос, зикр карда шудааст, ки танзими давлатии рушди низоми андозбандии соҳибкории хурду миёна асоси ташаккул додани шаклҳои нави хоҷагидорӣ буда, бо дарназардошти ба эътибор гирифтани хусусиятҳои минтақавӣ таъсирбахш баромад мекунад. Маҳз ҳамин ҷиҳат, аз як тараф шароити баланд бардоштани нақши вазифаи фискалӣ, ва аз тарафи дигар таъминоти муттасили давлат бо захираҳои молиявӣ ҳамчун заминаи амал намудани низоми андоз ба ҳисоб меравад (саҳ 28).

Яке аз натиҷаҳои назаррас дар диссертатсия он мебошад, ки назарияи як гурӯҳ иқтисоддонҳо оид ба танзими андозӣ омӯхта шуда, қайд мегардад, ки дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон зарарите дар пеш меистад, ки ба эътибор гирифтани хусусиятҳои минтақавӣ дар самти истифода бурдани таҷрибаи пешқадами мамлакатҳои дар ҳолати рушд қарордошта ба ҳисоб гирифта шавад. Маълум карда шуд, ки кишварҳо асосан аз ҳисоби азнавтақсимкунии даромадҳо ва дороиҳои амволии субъектҳои хоҷагидор усутвори танзими муносибатҳои андозиро таъмин гардонидани, бо инкишоф додани низоми андоз рушди нишондиҳандаҳои макроиқтисодиро ба роҳ мемонад. Чунки бо баланд бардоштани нақши сиёсати андозӣ устувори манбаи андоз таъмин гардида, бо пушонидани хароҷотҳои буҷетӣ ва иҷрои вазифаҳои иҷтимоӣ имкониятҳои татбиқи ҳадафҳои стратегии миллиро фароҳам меоранд (саҳ 33).

Ҳамзамон, дар диссертатсия дуруст қайд шудааст, ки рушди иқтисодӣ дар низоми нишондиҳандаҳои макроиқтисодӣ дигаргуншавии шуғл ва маҳсулоти милли ҳамаҷун омилҳои тағйирёбии дараҷаи сармоягузори соф баромад мекунад (саҳ. 38).

Дар доираи таҳқиқи мазкур муайян карда шудааст, ки тақвият ёфтани субъектҳои соҳибкории хурд ҳамчун объекти андозбандӣ барои аксарияти кишварҳо, аз ҷумла Ҷумҳурии Тоҷикистон, зарурати арзёбии татбиқи маъмурикунонии андозро ба миён овардааст. Ин раванд нишондиҳандаи ҳаҷми воридоти андозиро ба буҷет ҳамчун объекти андозбандӣ, дар заминаи гуногунсозии молу хизматҳо ва вусъатдиҳии манбаи андоз, дар бар мегирад (саҳ. 41).

Дар диссертатсия муаллиф диққати махсусро ба таҷрибаи мамлакатҳои хориҷӣ оид ба танзими давлатии ҷаҳлияти соҳибкории хурду миёна тавассути низоми андо равона кардааст. Дар натиҷа, ҷиҳати тақмили танзими давлатии ҷаҳлияти соҳибкории хурду миёна дар

Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳодҳои илман асоснокшуда тавсия шудаанд. Муаллиф дар заминаи омӯзиши таҷрибаи ҷаҳонӣ зикр менамояд, ки дар кишварҳои дорой сатҳи нокифояи рушд, аз ҷумла Ҷумҳурии Тоҷикистон, меъёрҳои баланди андозҳои ғайримустақим ба кам кардани даромаднокии боис гардида, ҳамзамон даромади воқеӣ ва имкониятҳои пасандоз намудани субъектҳои хоҷагидорро коҳиш медиҳад (саҳ. 68-69). Аз ин лиҳоз таҷрибаи андозбандии Шведсия аз ҷониби муаллиф дар таҷрибаи миллӣ бо мутобиқгардонӣ ба шароити иқтисоди миллӣ пешниҳод шудааст.

Дар боби дуюми диссертатсия “Таҳлили вазъи институтсионалии танзими андоз”, механизмҳои арзёбии андозбандии рушди соҳибкории хурду миёна, таҳлил ва баҳодиҳии вазъи институтсионалии низоми андозбандии соҳибкории хурду миёна ва маъмурикунонии андоз ҳамчун заминаи танзими низоми андозбандии соҳибкории хурду миёна мавриди таҳлил ва арзёбӣ қарор дода шудаанд.

Дар боби дуюм саҳми таҳлилҳои муаллиф арзишманд буда, доир ба масъалаи таҳлилшаванда қайд мегардад, ки дар натиҷаи татбиқ намудани санадҳои ташкилию меъёрии ҷорӣ кардани шаклҳои нави хоҷагидорӣ дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон фаъолияти субъектҳои соҳибкории хурду миёнаи истеҳсолӣ пайваста дигаргун гардида, дар таъмини рушди устувори иқтисодӣ, ғанӣ гардонидани буҷети сатҳҳои гуногун саҳми арзанда мегузорад.

Дар раванди таҳқиқ муайян карда шудааст, ки фаъолияти воқеии субъектҳои соҳибкорӣ ба таъсири омилҳо ва ташаккул ёфтани занҷираи арзиши илова вобаста буда, дар ин асос манбаи андозбандӣ бо дарназардошти унсурҳои механизми андозбандӣ ҳамчун омили рушд дар низоми идоракунии андозбандӣ баромад мекунанд (саҳ. 86).

Натиҷаи дигари арзишманди диссертатсия, дар он зоҳир мегардад, ки вазъи институтсионалии низоми андозбандии соҳибкории хурду миёна аз ҷониби муаллиф таҳлилу баррасӣ карда шудаанд. Дар ин самт, исбот шудааст, ки дар давраи муосир таҳлил ва омӯзиши назария ва амалияи такмилдиҳии низоми андоз ва таъмини устувории буҷет ҳамчун ҷузъи ҳолати институтсионалӣ дар баробари даромадҳо заруратеро дорад, ки дар самти таъмини рушди иқтисоди миллӣ ва тақвият додани иқтисодии минтақаҳо муфидгардонии хароҷотҳои буҷетӣ дар заминаи кам кардани гаронии андоз барои субъектҳои хоҷагидорӣ ва ҳалли масъалаҳои иҷтимоӣ дар сатҳи маҳалҳо хеле муҳим мебошад (саҳ. 103).

Аҳамияти натиҷаҳои дигари диссертатсия, дар он ифода мегарданд, ки муаллиф дар асоси таҳқиқ дуруст андеша менамояд, ки солҳои охир

низомии маъмурикунонии андоз дар самти баҳисобгирии манбаҳои андоз дар доираи фаъолияти субъектҳои иқтисодӣ, мувофиқ ба барномаҳои давлатӣ дар самти рушди маъмурикунонии соҳаҳои фаъолият аз ҷумла, фаъолияти андозбандии субъектҳои соҳибкорӣ, махсусан Барномаи рушди маъмурикунонии андоз барои солҳои 2011 – 2019 амал менамуд, ки он шароитро фароҳам намуд, то ин ки дар ҷумҳурӣ сатҳи маъмурикунонии андозҳо беҳтар гардад. (саҳ. 114).

Дар раванди таҳлил, дақиқан муайян шудааст, ки заминаҳои институтсионалии танзими низомии андоз дар шароити бозори Ҷумҳурии Тоҷикистон аз васеъ шудани иқтисоди андозии дохилӣ, афзун гаштани содироти молу хизматрасонии маҳсулоти ватанӣ ва ҳавасмандгардонии ин равандҳо афзоиш ёфта, асоси амалӣ гардидани ҳадафҳои стратегӣ мебошанд. Бинобар ин, дар самти мазкур, дар баробари муфидгардонидани меъёрҳои андоз, муқарар намудани имтиёзу сабукиҳои андозӣ барои таъмингардонидани шароитҳои моддӣ ва устуворгардонии даромадҳои субъектҳои хоҷагидор, аз ҷумла соҳибкории хурд, муҳим мебошад. Дар ин самт, аз мавқеи таҳқиқотӣ зарурате дар пеш меистад, ки вусъат додани истеҳсоли маҳсулот дар заминаи коркарди ашъи хоми ватанӣ ва молу хизматрасониҳои ба занҷираи арзиши илова асос меёбад. Барои рушд ёфтани фаъолияти соҳибкории хурд бо дарназардошти имтиёзу сабукиҳои истифодаи самаранокии фишангҳои ниҳодҳои институтсионалӣ, аъмурикунонӣ ва рақамикунонӣ дар кишвар мусоидат менамояд (саҳ. 122).

Дар диссертатсия муаллиф муайян кардааст, ки раванди таъсири унсурҳои институтсионалӣ барои ба назар гирифтани омилҳои таъсиррасон ва хавфҳои эҳтимолии андоз дар фаъолияти соҳибкорӣ ва арзёбии муфидии фаъолияти молиявӣ иқтисодии субъектҳои хоҷагидор заминагузори менамояд. Аз инҷо, низомии пешниҳодгардида, ҳамчун чорабинии пешгирии хатарҳои ноустувории иқтисодӣ молиявӣ субъектҳои соҳибкорӣ, дар таъмини рушди устувори кишвар муҳим баромад мекунад. (саҳ. 124).

Саҳми назаррас ва арзишмандии муаллифи диссертатсия дар он мебошад, ки ӯ собит кардааст, ки дар низомии институтсионалӣ усулҳои гуногуни таъмини самаранокии санҷишҳои андозӣ дар доираи маъмурикунонӣ ҷой доранд. Мақомоти андоз дар рабита ба истифодаи санадҳои меъёрии назорати андоз онҳоро анҷом дода, дар ин самт ҷамъоварӣ, таҳлил ва дурнамои фаъолияти институтсионалиро аз ҳисоби муфидгардонии маъмурикунонӣ таъмин менамояд. Ҳамзамон, ӯ таъкид менамояд, ки барои баҳодиҳии низомии маъмурикунонии андоз аз ҳисоби

муфид ба роҳ мондани натиҷаҳои корҳои назоратӣ, ҳисоббаробаркунии бақияпулиҳои андоз, ба ҳисоб гирифтани теъдоди субъектҳои ғайрифаъл хеле муҳим мебошанд (саҳ. 110-124).

Дар боби сеюми диссертатсия – “Самтҳои тақмили механизми танзими давлатии андозбандии соҳибкории хурду миёна”, танзими муносибатҳои андозии субъектҳои соҳибкории хурду миёна дар заминаи усулҳо ва моделҳои эконометрикӣ, роҳҳои устуворгардонии манбаҳои андозбандии соҳибкории хурду миёна ва тақмили механизми танзими давлатии андоз дар заминаи дастгирии соҳибкории хурду миёна мавриди таҳқиқ ва хулосабарориҳо қарор дода шудаанд.

Боби мазкур натиҷаҳои илман асоснок гардида, дар бар гирифта, дастоварди илмӣ диссертатсияро ифода менамояд. Дар ин боби диссертатсия танзими муносибатҳои андозии субъектҳои соҳибкории хурду миёна дар заминаи усулҳо ва моделҳои эконометрикӣ баррасӣ шуда исбот шудааст, ки танзими муносибатҳои андозии субъектҳои соҳибкории хурду миёна дар заминаи усулҳо ва моделҳои эконометрикӣ имкониятҳоеро фароҳам меорад, ки онҳо ҳангоми татбиқи сиёсати тағйирёбандаи андозию молиявӣ асоснокӣ нишондодҳои стратегияи пешгӯии нишондиҳандаҳои асосии макроиқтисодиро дар алоқамандӣ бо андоз арзёбӣ менамояд. Дар ин замина, барои пешгирии зухуроти бӯҳронҳо чораҳои пешгирикунанда таҳия гардида, дар мавриди ба амал омадани тағйиротҳо дар стратегия ва концепсияи андоз мавҷуда истифода бурда мешавад (саҳ. 125-128).

Муаллифи диссертатсия исбот намудааст, ки дар мавриди ба эътибор гирифтани гаронии андоз, ҳамчун критерияи муайянкунандаи тақмили механизми иқтисодии устуворгардонии манбаи андози субъектҳои соҳибкории хурду миёна дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон, зарурате ба миён меояд, ки бо истифода аз усулҳои регрессионӣ, алалхусус фосилаи бовариноки коэффитсиенти регрессия арзёбӣ карда шавад (саҳ. 126).

Аҳамияти махсуси илмӣ амалиро андешаҳои муаллиф дар самти истифодаи усулҳо ва моделҳои эконометрикӣ дар танзими андозии соҳибкорони хурду миёна ташкил медиҳад. Муаллиф муайян намудааст, ки ташаббускорӣ, навоарӣ ва корчалонии субъектҳои соҳибкории хурду миёна бо дарназардошти ба роҳ мондани кластерҳои истеҳсолию хизматрасонӣ ва васеъ ба роҳ мондани шаклҳои нави хоҷагидорӣ ҳамчун имконияти васеъи ташаккул ёфтани заминаи моддии афзоиши даромад баромад мекунад. Инчунин аниқ кардааст, ки низомҳои махсуси андозбандӣ дар робита ба соҳибкории хурду миёна имкониятҳоеро фароҳам меорад, ки дар ин замина муносибгардонии гаронии андоз дар

сатҳҳои алоҳидаи фаъолияти субъектҳои соҳибкории хурду миёна бо истифода аз модели регрессияи дараҷагӣ бамаврид мебошад.

Дигар натиҷаи назарраси қори диссертатсионӣ дар он ифода меёбад, ки аз ҷониби муаллиф роҳҳои вусъатдиҳии манбаҳои андозбандии соҳибкории хурду миёна коркард гардидааст. Муаллиф муайян кардааст, ки масъалаи тақвияти механизми устуворгардонии манбаҳои андозбандии соҳибкории хурду миёна ва вусъатдиҳии манбаи андози субъектҳои соҳибкории хурду миёна аз алоқамандии унсурҳои иқтисодӣ инноватсионӣ, фискалӣ, сохторӣ ва сармоягузорӣ вобаста буда, бо дарназардошти шаклҳои нави хоҷагидорӣ истифодабарӣ аз усулҳои эконометрикӣ барои қабули қарорҳои муфид дар самти рушди соҳибкорӣ ва тақвияти манбаи андоз алоқамандии зич дорад. Дар ин замина муаллиф тамсилаи оташкилию иқтисодии устуворгардонии манбаи андози субъектҳои соҳибкории хурду миёнаро дар шароити мамлакат коркард кардааст (саҳ. 146-147).

Муаллиф собит кардааст, ки такмили механизми танзими давлатии андоз дар заминаи дастгирии соҳибкории хурду миёна ба самте нигаронида мешавад, ки онҳо дар самти ҳалли масъалаҳои иҷтимоию иқтисодӣ аз ҷиҳати интихоби унсурҳои муфиди идоракунӣ, дар робита ба самтҳои институтсионалии рушди механиқҳои танзими давлатии андоз, мавқеи таъсирбахш мегиранд. Дар ин асос ӯ механизми институтсионалии танзими давлатии низоми андози соҳибкории хурду миёнаро бо мақсади дастгирии ин субъектҳои соҳибкорӣ коркард кардааст (саҳ. 152-153).

Андешаҳои муаллиф дар самти танзими низоми андози соҳибкории хурду миёна дар мамлакат муҳим буда, истифода амалии онҳо сатҳи рушднокии низоми мазкурро таъмин мекунанд. Муаллиф муайян менамояд, ки дар робита ба шумораи соҳибкорони инфиродӣ ва ҳуқуқӣ, таъмини онҳо дар шароити рақамкунонӣ дар асоси техника ва технологияҳои иттилоотӣ иртиботии муосир имкониятҳоеро фароҳам меоранд, ки қори танзимкунонии андозӣ тақвият ёфта, канорагирӣ аз пардохти андозҳо ва дигар қонунвайронкуниҳои андозӣ кам гарданд (саҳ. 159).

Бо далелҳои мушаххаси илмӣ, муаллиф тавсия менамояд, ки барои такмил додани механизми танзими давлатии андоз дар Ҷмҳурии Тоҷикистон афзалиятҳои зиёд ҷой дорад. Бо ин мақсад, зарурате дар пеш меистад, ки танзими давлатии андози фаъолияти субъектҳои хурду миёна дар робита бо дастгирии давлатӣ барои тақвият додани бахшҳои воқеии иқтисодӣ аз ҳисоби тақвият додани фаъолияти соҳибкорӣ дар самти чорводорӣ, паррандапарварӣ, занбӯриасалпарварӣ, рушди

растанипарварӣ, аз ҷумла зироатҳои техникӣ, ҷамъоварӣ ва фуруши гиёҳҳои шифобахш бо дарназардошти субъектҳои хурду миёна ба коркарди онҳо дар асоси кластерҳои аграрӣ саноатӣ нигаронидашуда рағбат карда шавад (саҳ. 172).

Муаллиф тавсия намудааст, ки шакл ва намудҳои нави фаъолияти хоҷагидорӣ аз тариқи васеъ ба роҳ мондани соҳибкорӣ хурду миёна имкониятҳоеро фароҳам меорад, ки онҳо барои фаъолгардонии иқтисоди миллӣ, вусъатдиҳии манбаи андоз, афзун намудани ҳаҷми молу хизматрасониҳои рақобатнок, беҳтар гардонидани шароитҳои муфиди рушди минтақаҳо таъмин мегардонад. Бинобар ин, муаллиф муайян кардааст, ки дар шароити муосир беҳтар кардани вазъи инфрасохтори бозорӣ, ҳалли масъалаҳои шуғли меҳнат, баланд бардоштани дараҷаи некуаҳволии мардум дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон аз дараҷаи ташаккули шаклҳои нави хоҷагидорӣ ба монанди корхонаҳои хурди истеҳсоли омили таъсирбахш баромад мекунад (саҳ. 165-175).

Натиҷаҳои асосии таҳқиқоти диссертатсионӣ, инчунин тавсияҳо, ки аҳамияти назариявӣ амалӣ доранд, дар хулоса ва пешниҳодҳои қори диссертатсионӣ оварда шудаанд (саҳ. 177-182).

Асоснокӣ, эътимоднокии хулосаҳо ва тавсияҳои дар диссертатсия зикршуда

Ғояҳои асосии назариявӣ методӣ, асосноккунии ҷанбаҳои назариявӣ - методии танзими андозии фаъолияти субъектҳои хурду миёна ва таҳияи тавсияҳои амалӣ оид ба мукамалгардони механизми танзими давлатии андоз дар Ҷумҳурии Тоҷикистон он саҳмгузор мебошанд.

Дараҷаи эътимоднокии натиҷаҳои диссертатсия бо назардошти таҳлилу арзёбиҳои гузаронидашуда, кофӣ будани ҳаҷми қори диссертатсионӣ, коркарди омории натиҷаҳои таҳқиқот ва таълифоти муаллиф эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот тасдиқ менамоянд. Барои татбиқи натиҷаҳои қори диссертатсионӣ дар амалия хулоса ва тавсияҳо бароварда шудаанд, ки аз эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот дарак медиҳанд. Дар хулоса натиҷаҳои асосии илмӣ таҳқиқоти диссертатсионӣ оварда шуда, тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳо дар асоси таҳлили натиҷаҳои илмӣ амалии таҳқиқот низ пешниҳод гардидаанд.

Аҳамияти илмӣ, амалӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии натиҷаҳои диссертатсия бо нишон додани тавсияҳо оид ба истифодаи онҳо

Аҳамияти илмӣ таҳқиқоти диссертатсионӣ дар асосноккунии назариявӣ ва методии тақмили механизми танзими давлатии низоми

андози соҳибкорию хурду миёна дар асоси концепсияҳои муосири иқтисодӣ зоҳир мешавад. Дар диссертатсия аз ҷиҳати назариявӣ мундариҷаи иқтисодии мафҳуми “низоми андози соҳибкорию хурду миёна” таҳқиқ шудааст. Рақишҳои танзими низоми андози соҳибкорию хурду миёна аз ҷиҳати назариявӣ методӣ шарҳ дода шудааст; ҳамчунин механизми тақмили танзими андозӣ дар шароити муосири иқтисоди миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз лиҳози мукамалгардонии заминаҳои меъёрӣ, рақишҳои андозбандӣ пешниҳод гардида, роҳҳои тақмили танзими андозӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян карда шудаанд.

Аҳамияти амалии кори диссертатсионӣ дар он зоҳир мегардад, ки пешниҳод ва тавсияҳои дар диссертатсия коркардшударо ба сифати воситаи тасҳеҳи сиёсати андозӣ, ба мақсади боз ҳам тақмил додани механизми андозбандии соҳибкорию истехсолӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон истифода бурдан имконпазир мебошад. Пешниҳодҳои мушаххаси муаллифро ҳангоми таҳияи лоиҳаи стратегия барномаҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти маъмурикунонии андоз дар мамлакат истифода бурдан мумкин мебошад.

Аҳамияти иқтисодии натиҷаҳои диссертатсия дар он аст, ки пешниҳодҳои овардашуда метавонанд ба рушди иқтисоди миллии тавассути вусъат додани иқтидори истехсолии мамлакат, вусъат додани манбаи андозбандӣ дар шароити саноатикунони босуръати иқтисодиёт миллии ва тақомули механизми андозбандӣ мусоидат намоянд. Фаъолияти устувори соҳибкорию хурду миёна, амнияти иқтисоди миллиро таъмин намуда, иқтидори бахши воқеии иқтисодиётро афзоиш дода, самарнокии иқтисодиёти миллиро афзун мегардонад. Ҳамчунин, тадбиқи натиҷаҳои диссертатсия ба афзоишҳои ҳаҷми истехсолот мусоидат намуда, иқтидори андозии мамлакатро тақмил медиҳад, рушди инфрасохтори бозори кишварро таъмин гардонида, сатҳи рушди соҳибкориро танзим менамояд.

Аҳамияти иҷтимоии натиҷаҳои диссертатсия. Муқароротҳои диссертатсия барои тақмили фарҳанги андозбандӣ ва фаъолияти соҳибкорӣ мусоидат мекунад ва рушди имконпазирӣ некӯаҳволиро таъмин менамояд. Яъне, ба аҳолии мамлакат имконият медиҳанд, ки тавассути фаъолияти мустақиму ғайримустақим дар соҳибкорию хурду миёна дар дохили кишвар даромаду манфиатҳо ба даст биёранд. Ҳамчунин, имконият фароҳам оварда мешавад, ки иқтисодиёти ғайрирасмӣ дар соҳаи иҷтимоӣ коҳиш ёфта, имкониятҳои молиявии соҳаҳои нафақаи иҷтимоӣ ва ҳифзи иҷтимоии аҳоли боло бардошта шавад.

Нашри натиҷаҳои диссертатсия дар маҷаллаҳои тақризшавандаи илмӣ

Мақолаҳои нашршудаи муаллиф таркиби асосии рисолаи диссертатсияро фаро гирифта, 10 мақолаи илмӣ дар умум 6,7 ҷузъи ҷопӣ (иборат мебошад, ки аз он 4-то дар маҷаллаҳои пешбари илмӣ, ки аз ҷониби КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тавсия шудаанд, нашр гардидаанд. Инчунин, муҳтавои асосии таҳқиқоти диссертатсионӣ дар конферонсҳои ҷумҳуриявӣ байналмилалӣ баррасӣ гардидаанд.

Натиҷаҳои муҳими таҳқиқот дар хулоса ва тавсияҳои кори диссертатсионӣ инъикос ёфта, муқаррароти назариявии илман асосноккардашуда коркард карда шудаанд, ки метавонанд дар тақмили танзими давлатии андозбандии соҳибкорӣ хурду миёна (маълумотномаи Кумитаи андози назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 12.12.2023 №21262/10,1), инчунин дар мактабҳои олии, ҳангоми омӯзиши фанҳои “Андоз ва андозбандӣ”, “Ташкил ва идораи истеҳсолот дар корхонаҳои хурду миёна”, “Фаъолияти соҳибкорӣ” ва “Пешгӯию банақшагирӣ дар андозбандӣ” истифода шаванд.

Мутобиқати барасмиятдарории диссертатсия ба талаботи Комиссия

Диссертатсияи тақризшаванда мутобиқ ба муқаррароти бандҳои дахлдори «Низомномаи шурои диссертатсионӣ» ва «Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ» (Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз 30 июни соли 2021, № 267) омода гардида, муқаддима ва бахшҳои он - мубрамии мавзӯи таҳқиқот, дараҷаи таҳқиқоти мавзӯи илмӣ, робитаи таҳқиқот бо барномаҳо (лоиҳаҳо) ва мавзӯҳои илмӣ, мақсад, вазифаҳо, объект ва предмет, фарзия, асосҳои назариявӣ методологӣ, сарчашмаи маълумот ва пойгоҳи таҳқиқот, навгониҳои илмӣ, нуқтаҳои асосии ба ҳимоя пешниҳодшаванда, аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот, дараҷаи эътимоднокии натиҷаҳои он, мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ, саҳми шахсии доктараи дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот, тасвир ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия, интишорот аз рӯи мавзӯи диссертатсия, сохтор ва ҳаҷми диссертатсия ба таври муқаммал моҳияти диссертатсияро дар бар гирифтаанд ва асосҳои илмию амалии онро дар сатҳи зарурӣ инъикос менамоянд. Ғайр аз ин, меъёрҳои дигари диссертатсия нисбат ба ҳаҷм, истифодаи ҷадвал ва расмҳо, тартиби нигориши феҳристи адабиёт низ ҳангоми навиштани диссертатсия риоя гардидаанд.

Диссертатсия ба талаботҳои «Низомномаи шурои диссертатсионӣ» ва «Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ» аз 30 июни соли 2021, № 267, ки бо

Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ шудааст, ҷавобгӯй мебошад.

Автореферат ва корҳои нашркардаи муаллиф таркибу мундариҷаи асосии диссертатсия ва навгонии илмии онро таҷассум мекунад. Диссертатсия сохтори мантиқан мукамал дошта, натиҷаҳои бадастовардаи муаллиф арзиши илмӣ доранд ва метавонанд дар раванди такомули танзими давлатии низоми андозбандии соҳибкории хурду миёна дар Ҷумҳурии Тоҷикистон васеъ истифода бурда шаванд.

Эрод ва тавсияҳо доир ба диссертатсия

Дар қатори бартариятҳо таҳқиқоти диссертатсионӣ дорои норасоӣҳо низ мебошад, ки ба онҳо дохил мешаванд:

1. Аҳамияти илмии таҳқиқот боз ҳам беҳтар мешуд, агар муаллиф дар баррасии асосҳои назариявӣю методии қори диссертатсионӣ асарҳои илмӣ ва таҳқиқоти дигар муҳаққиқони тоҷикро, ки дар самти танзими андозии соҳаҳои иқтисоди миллӣ тадқиқот анҷом додаанд ва дар дараҷаи таҳқиқу рӯйхати адабиёт ному насаб ва асарҳои онҳо мушоҳида намешаванд ба мадди назар мегирифт.

2. Дар саҳ. 24-25 муаллиф, таърифи муаллифии худро доир ба мафҳуми “низомии андозии соҳибкории хурду миёна” пешниҳод кардааст, беҳтар мебуд агар хусусиятҳои фарқкунандаи таъриф ва мавқеи муаллиф дар он шарҳ дода мешуд.

3. Дар зербоби 1.2 ба ҷанбаҳои меъёрӣ ва илмии андозбандии соҳибкории хурду миёна эътибори хоса дода шудааст. Агар дар ҳамин зербоб муаллиф механизм ва афзорҳои танзими давлатии низомии андозбандии соҳибкории хурду миёнаро баррасӣ менамуд заминаи методии корро боз ҳам густариш меод.

4. Дар зербоби 2.1 пеш аз оғози таҳлилу арзёбӣ агар муаллиф методология таҳлилро дақиқ муайян менамуд ба манфиати таҳқиқот анҷом меёфт. Беҳтар мешауд агар аз ҷониби муаллиф тавассути расми муайян механизми таҳлил, нишондиҳандаҳои миқдорию сифатии таҳлил, параметрҳои арзёбӣ муайян карда мешуданд.

5. Зербоби 2.2 ба баҳодиҳии вазъи институтсионалии танзими андозбандии соҳибкории хурду миёна бахшида шудааст ва дар асоси маълумоти омӯрӣ нишондиҳандаҳои марбут ба низомии андоз дар мамлакат таҳлил шудаанд, ки қулли андозсупорандагонро фаро мегиранд. Беҳтар мегардид агар нишондиҳандаҳои хоси соҳибкорони хурду миёнаро дар самти андозбандӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба риштаи таҳлил қашида мешуданд.

6. Дар зербоби 3.1 муаллиф регрессияи бисёромиларо барои арзёбии манбаъ ва маблағи андозҳои соҳибкории хурду миёна истифода намуда якчанд формулаҳоро овардааст. Вале, агар аз ҷониби муаллиф сарчашма ва ҷанбаҳои мусбӣю манфияш усули арзёбии регрессионӣ шарҳ дода нашудаанд.

7. Аз ҷониби муаллиф механизми такмили ояндавии танзими давлатии андоз дар заминаи дастгирии субъектҳои хоҷагидор дар расми 3.3.1 коркард шудааст. Ба манфиати кор мегардид агар пеш аз хулоса умумӣ баровардан муаллиф шарҳи ин механизми коркардашро пешкаш менамуд.

Бояд қайд намуд, ки камбудҳои номбаршуда ба мазмуну муҳтавои диссертатсия таъсири ҷиддӣ намерасонанд ва сатҳи назариявӣю амалии онро коҳиш намедиханд.

Хулоса

Ҳамин тавр, гуфтан мумкин аст, ки диссертатсияи Файзуллозода Бахтовар Сайфулло дар мавзӯи “Танзими давлатии рушди низомии андозбандии соҳибкории хурду миёна”, барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси 08.00.07 - Молия, муомилоти пулӣ ва қарз дар сатҳи зарурӣ омода гардида, аз ҷиҳати мазмун ба талаботи бандҳои 31, 33, 34, 35 “Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ”, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти рақами 267 аз 30 июни соли 2021 тасдиқ шудааст, ҷавобгӯ мебошад ва муаллифи он сазовори дараҷаи илмӣ номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси номбурда мебошад.

Муқарризи расмӣ:

дотсенти кафедраи молия,
бонк ва фаъолияти гумруки
Филиали МД «Донишгоҳи байналмилалӣ
сайёҳӣ ва соҳибкорӣ Тоҷикистон»
дар вилояти Суғд (ш. Хучанд),
номзади илмҳои иқтисодӣ

Исматов Х.Х.

Имзои дотсент Исмамов Х.Х. -ро тасдиқ менамоям:

Мутахассиси раёсати кадрҳо
ва корҳои махсуси МД ДБССТ

Абдуҷалилов Ҳ.Ҷ.

Суроға: Ҷумҳурии Тоҷикистон, вилояти Суғд, 735700, шаҳри Хучанд, маҳаллаи 27, хонаи 1. www. Bitesk.tj. Тел: (+992) 92-883-24-23. E-mail: Khushruz_1987@mail.ru

23.05.2024